

AB ve Ötesinde Feminist Epistemik Adalet Arayışı: Giriş

Doç. Dr. Rahime Süleymanoğlu Kürüm,
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü,
AB ve Ötesinde Feminist Epistemik Adalet (FEJUST) Jean Monnet Kürsü Başkanı,
Bahçeşehir Üniversitesi
rahime.kurum@bau.edu.tr

Bu özel sayı, AB çalışmalarında kadın deneyimlerinin ve feminist perspektiflerin eksikliğini vurgulayarak, bilgi üretim süreçlerindeki epistemik adaletsizlikleri görünür kılmayı ve feminist epistemik adaletin inşasına katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Feminist epistemik adalet, bilgi üretim süreçlerinde toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlikleri ve marjinalleştirilmiş grupların bilgiye katkılarının sistematik olarak dışlanmasını eleştiren, adil ve kapsayıcı bir epistemik düzenin inşasını amaçlayan bir kavramsal yaklaşımdır. Bu anlayış, bilgi üretimini hegemonik ataerkil yapılar, Avrupa merkezci perspektifler ve erkek-egemen eğilimler tarafından belirlenen çerçevelerden kurtararak daha kapsayıcı ve dönüşümcü bir perspektif sunar.

Bu kavram, Miranda Fricker'in (2007) epistemik adaletsizlik kategorileri olan tanıklık ve yorumsal adaletsizliklerin eleştirisine dayanır ve Sandra Harding'in feminist duruş epistemolojisi çerçevesinde "güçlü nesnellik" ilkesini temel alır (Harding 1983). Buna göre "nesnel" olarak sunulan bilginin genellikle egemen sınıfın ve ataerkil sistemlerin bakış açısını yansıttığını, marjinalleştirilmiş grupların ise bilgi üretimindeki eksiklikleri ve kör noktaları görme kapasitesine sahip olduğunu öne sürer. Bu bağlamda, feminist epistemik adalet, bilgi üretim süreçlerinin yerel bilgileri, farklı deneyimleri ve eleştirel perspektifleri içerecek şekilde yeniden yapılandırılmasını savunur. Kadınların ve diğer marjinal toplulukların bilgi üretim süreçlerinden dışlanması,

bunlara bağılı olarak üretilen politikaların da bu grupların ihtiyaçlarına cevap vermemesini doğurmaktadır.

Feminist epistemik adalet, aynı zamanda politika yapım süreçlerinde bu bilginin etkin kullanılmasını ve böylece daha adil, toplumsal cinsiyete duyarlı ve kesişimsel bir politika çerçevesinin oluşturulmasını hedefler. Bu kavram, Avrupa'nın "farklılıkta birlik" söyleminin, bilgi üretim süreçlerinde kapsayıcı ve adil yaklaşımlarla yeniden değerlendirilmesi gerektiğini vurgular. Bu şekilde feminist epistemik adalet, yalnızca akademik bir ilke değil, aynı zamanda siyasi ve sosyal dönüşüm için bir araç olarak konumlanır. AB çalışmalarında yalnızca bir temsiliyet sorunu değil, aynı zamanda bilgi üretiminin toplumsal cinsiyet temelli bir adaletsizliğin mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Bu adaletsizlikleri tartışmaya açmak ve AB ve ötesinde feminist epistemik adaletin inşasına mütevazı bir katkı sağlamak bu özel sayıda benimsediğimiz ortak amaçtır.

Bu özel sayının ilham kaynağı, Bahçeşehir Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümünde Avrupa Komisyonu eş-finansmanı ile yürütölen "AB ve Ötesinde Feminist Epistemik Adalet" (Feminist Epistemik Justice in the EU and Beyond-FEJUST) başlıklı Jean Monnet Kürsüsüdür (Proje no: 101085368). FEJUST, AB politika yapım süreçlerinde marjinalleştirme, dışlama ve kesişimsellik pratiklerini eleştirel bir bakış açısıyla analiz ederek hem AB üyesi ölkelerin hem de üçüncü ölkelerin politika ve uygulamalarına ışık tutmayı amaçlamaktadır. FEJUST kürsüsü kapsamında 6 Nisan 2024 tarihinde Bahçeşehir Üniversitesinde "AB ve Ötesinde Feminist Epistemik Adalet" başlıklı bir çalıştay gerçekleştirilmiş, bu çalıştayda feminist duruş teorisi ve epistemik adaletsizlik kavramları katılımcıların çalıştıkları vaka analizleri bağlamında tartışılmış ve bu derlemenin temelleri atılmıştır. AB politika yapım süreçlerindeki toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri kadar bilgi üretimindeki adaletsizlikleri de ele almayı hedefleyen bu derleme, aynı zamanda Türk akademisini "feminist epistemik adalet" üzerine çalışmaya davet eden bir çağrı niteliği taşımaktadır. Politikaların adil, kapsayıcı ve toplumsal cinsiyete duyarlı

bir şekilde şekillendirilmesi, yalnızca politika yapımındaki eşitsizliklerin değil, bu süreçlere temel teşkil eden bilgi üretimindeki hiyerarşik yapılar ve önyargıların da eleştirel bir şekilde değerlendirilmesiyle mümkündür.

Epistemik Adaletsizlik ve Feminist Duruş Epistemolojisi

Miranda Fricker (2007, 1) epistemik adaletsizliği, “bilgi ya da eğitim gibi epistemik kaynakların dağıtımındaki adaletsizlik” olarak tanımlamaktadır. Fricker bu adaletsizlikleri iki başlık altında incelemektedir: tanıklık adaletsizliği ve yorumsal (hermeneutik) adaletsizlik. Tanıklık adaletsizliği, bir bireye veya gruba, dinleyicinin önyargıları nedeniyle düşük güvenilirlik atfedilmesi durumunda ortaya çıkar. Bu önyargılar genellikle cinsiyet, yaş, ırk ve etnisite gibi kimlik faktörlerine dayanır. Örneğin, batı toplumlarında orta sınıfı beyaz erkeklerin, kadınlara ve renklilere göre daha güvenilir algılandığı belirtilmektedir (Fricker 1998; McConkey 2004). Bu tür bir adaletsizlik, yalnızca bireylerin bilgi üretim süreçlerine katılımını engellemekle kalmaz; aynı zamanda yorumsal adaletsizlik gibi daha geniş çaplı epistemik dengesizliklere yol açar. Yorumsal adaletsizlik, bir grubun sosyal anlam üretimine eşit katılımın engellendiği durumlarda ortaya çıkar. Bu durumda grup üyeleri, deneyimlerini anlama ve ifade etme kapasitesinden yoksun bırakılır. Fricker (2007) bu durumun genellikle mevcut kavramsal araçlardaki boşluklardan kaynaklandığını belirtir; bu nedenle, konuşmacının bilgi iddiaları dinleyici tarafından algılanamaz ya da anlamlandırılmaz hale gelir.

Bu adaletsizlikler, Avrupa merkezli bilgi üretim kalıplarının egemen olduğu akademik ve politik bağlamlarda daha da derinleşir. Xu'nun (2021, 6) belirttiği gibi, bazı kavramlar yalnızca belirli bağlamlarda anlam bulur ve bu durum, açık fikirli ve öğrenmeye istekli bireyler için bile belirli gerçekliklerin düşünülmesi, hayal edilmesini ve anlaşılmasını imkânsız hale getirebilir. Tanınma teorisyenleri, epistemik adaletsizlikleri bir tür kültürel emperyalizm

olarak değerlendirir. Bu bağlamda egemen grupların sosyal ürünleri değerli ve evrensel olarak kabul edilirken, marjinal grupların yanlış temsil edilmesine ve sosyal kimliklerinin çarpıtılmasına yol açan bir baskı ve tanınma sorunu ortaya çıkmaktadır (Young 1990; McConkey 2004). Ancak epistemik adalet, toplumun tüm kesimlerinin bilgi üretim ve tartışma süreçlerine aktif olarak dahil edilmesini ve içsel değerlerine saygı duyulmasını savunur. Bu, yalnızca adaletin sağlanması değil, aynı zamanda toplumsal gerçekliğin daha kapsayıcı bir şekilde temsil edilmesi için gereklidir.

Bu bağlamda feminist duruş epistemolojisi (feminist standpoint epistemology-FSE), özellikle kadınlar ve marjinal grupların perspektiflerinin bilgi üretiminin merkezine yerleştirilmesi gerektiğini öne sürer. Bu yaklaşım, marjinalleştirilmiş grupların deneyimlerinin yönetici sınıflara oranla daha tarafsız ve daha kapsamlı bir dünya görüşü sunduğunu iddia eder. FSE ana akım bilgi tasvirlerine eleştirel bir yaklaşım sunarak, bilgi üretim süreçlerinde “nesnellik” kavramını sorgular. Bu teori, tüm bilginin toplumsal olarak konumlandığını ve sözde “nesnel” bilginin genellikle egemen sınıfın perspektiflerini yeniden ürettiğini savunur (Harding 1983). Bunun yerine Harding, “güçlü nesnellik” yaklaşımını ortaya koyar ve bilgi üretiminde marjinalleştirilmiş grupların perspektiflerinin dahil edilmesi gerektiğini vurgular ve bu grupların epistemik ayrıcalığa sahip olduklarını öne sürer. Çünkü bu gruplar, hegemonik bilgi çerçevelerinin kör noktalarını ve eksikliklerini, yaşadıkları dışlanmışlıklar nedeniyle öğrenmişler ve bunları görme kapasitesi geliştirmişlerdir (Collins 1990). Harding’e göre (1983, 2013) egemen bilgi çerçeveleri, kadınların ve marjinal toplulukların perspektiflerini dışlayarak bilgi üretimindeki hegemonik iklimi pekiştirmektedir. Bu bağlamda, AB çalışmalarındaki bilgi üretim pratikleri, eleştirel bir feminist gözle yeniden değerlendirilmelidir.

AB’nin mevcut üyeleri, aday ve potansiyel aday ülkeleri ile üçüncü ülkelerde etkili olabilecek feminist bir yaklaşıma yönelmesine küçük de olsa

bir katkı sağlamak amacıyla bilgi üretimi gerçekleştirmek bu çalışmanın temel hedefidir. Bunu yaparken feminist duruş yaklaşımını merkez alan, feminist epistemik adalete uyumlu bir bilgi inşası süreci idealize etmek amaçlanmaktadır. Toplumsal cinsiyete duyarlı bilgi üretim süreci kadınlara ve diğer marjinal topluluklara zarar veren politika tercihlerinin üretilmesine zemin hazırlamaktadır. FSE'nin de belirttiği gibi “nesnel” olarak tanımlanan bilgi aslında toplumsal olarak konumlanmıştır ve dolayısıyla tarafsız bir bakış açısı mümkün değildir (Harding 1983). Harding, tarafsız olarak ileri sürülen yaklaşımların genellikle egemen sınıfın eğilimlerini yansıttığını ve bu eğilimlerin hegemonik varsayımları yeniden ürettiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda statükoya uygun bilgi ve söylemler “nesnel” olarak kabul edilirken, statükoyu eleştiren veya sorgulayan yaklaşımlar, değer yüklü ve politik olarak etiketlenerek marjinalleştirilmektedir. Egemen sınıfların—çoğunlukla beyaz, erkek ve ekonomik olarak ayrıcalıklı bireylerden oluşan bir elitin—bilgi üretimindeki bu hakimiyeti, toplumsal eşitsizlikleri yeniden üreten, farklı ve eleştirel perspektifleri sistemli bir şekilde dışlamaktadır (Harding 1983).

Sandra Harding'in “güçlü nesnellik” kavramı, bilgi süreçlerine marjinalleştirilmiş grupların perspektiflerini dahil etmenin bir gereklilik olduğunu savunur. Harding'e göre, bilgi üretim süreçleri yalnızca egemen bakış açılarını değil, dışlanmış toplulukların deneyimlerini de içermelidir. Bu bakış açısı, bilgi üretiminde kapsayıcılığı artırarak, marjinalleştirilmiş grupların epistemik katkılarını tanımayı ve değerlendirmeyi mümkün kılar (Harding 1991). Feminist duruş epistemolojisi, toplumsal olarak bastırılan sınıfların benzersiz deneyimlerinin ve içgörülerinin, bilgi üretiminde yeni perspektifler sağlayabileceğini savunur (Haraway 1988). Örneğin, kadınların ayrımcılık, eşitsizlik ve şiddet gibi deneyimleri, mevcut sosyal, hukuki ve politik düzenlemelerdeki eksiklikleri görünür kılmaktadır (MacKinnon 1989). Ancak bu tür perspektiflerin bilgi üretimine dahil edilmemesi, sadece kadınları değil, genel anlamda bilgi üretimini zayıflatmaktadır.

Bu bağlamda FSE, tüm bilgilerin toplumsal bağlamlar içinde üretildiğini ve özellikle marjinal grupların seslerinin ve bakış açılarının bilgi üretiminde temel bir rol oynadığını savunur. Baskı altındaki gruplar, tarihsel olarak eğilim ve hukuk gibi yapılara erişimden mahrum bırakıldıkları için hem yönetimsel hem de epistemik düzeyde yeterince temsil edilememektedir (Fricker 2007). Bu durum bir feminist epistemik adaletsizlik sorunsalına işaret etmektedir. Marjinalleştirilmiş kesimlerin bilgiye katkıları, mevcut bilgi sistemlerini daha kapsayıcı ve adil bir şekilde yeniden şekillendirebilir ve feminist epistemik adalete katkı sağlayabilir.

AB’de Feminist Epistemik Adaletsizlik Sorunsalı

AB ve ötesinde epistemik adaletsizlikleri anlamak (aday, potansiyel adaylarla ilişkileri ve üçüncü ülkelerle dış ilişkileri bağlamında) birkaç nedenle önemlidir. İlk olarak, 500 milyondan fazla nüfusuyla AB, önemli bir çeşitliliği temsil eder. AB’nin “farklılıkta birlik” mottosunu göz önünde bulundurulursa, AB çalışmalarına yerel yaklaşımları kazandırmak, AB’nin farklı etnik kökenlerden, dinlerden, sosyo-ekonomik geçmişlerden ve marjinalleşmiş topluluklardan gelen kadınları güçlendiren kapsayıcı politikalara ne kadar bağlı olduğunu ortaya çıkaracaktır. İkincisi, AB’nin ekonomik gücünün getirdiği küresel etkinin sınırlarının ötesinde feminist değerleri ve prensipleri “teşvik etme” potansiyeli düşünüldüğünde, AB politikalarının yapım sürecinde feminist perspektiflere ve yerel bilgiye görünürlük kazandırma daha kapsayıcı politikaların oluşturulması için eşsiz bir fırsat sunmaktadır. Üçüncü olarak, AB’nin toplumsal cinsiyet eşitliği taahhüdünün 1957 Roma Anlaşması’na dayanması ve 1970’lerde hız kazanarak gelişmesi AB’yi epistemik adaletsizliklerin en az olacağı bir vaka olarak konumlandırmaktadır. AB’nin feminist gündemi 1995 yılında 4. Dünya Kadın Konferansında benimsenen Beijing Eylem Platformu’nun benimsediği ‘toplumsal cinsiyetin anaakımlaştırılması’ stratejisi ile daha da derinleşmiştir.

Bu nedenle AB ve ötesinde feminist epistemik adaleti sağlamak ve barış ve kalkınmaya hizmet etmek epistemik adaletsizlikleri anlamak ve ortaya çıkarmak ile mümkün olacaktır.

Öte yandan, AB'nin toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarına etkisini analiz eden ve giderek büyüyen literatür (bkz. Süleymanoğlu-Kürüm ve Cin, 2021; Zartaloudis 2015; Eräranta ve Kantola 2016; Dobrotić et al. 2013; Bútorová 2009), AB'nin kadınlar ve kız çocuklarının hayatlarında sürdürülebilir değişiklikler yaratmada ve feminist ile kesişimsel sesleri barındırmada başarısız olduğunu belirlemiştir. AB, cinsiyet eşitliği yerine ekonomik kalkınmayı ve demokratikleşmeyi önceliklemektedir ve bu nedenle toplumsal cinsiyet eşitliği meselesine araçsal yaklaşmaktadır (Süleymanoğlu-Kürüm ve Cin 2020). Benzer şekilde AB, üçüncü ülkelerle ilişkilerinde toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik koşullar öne sürerken bu ülkeleri “ötekileştiren” bir tutum sergilemekte, olumlu değişimleri AB'nin başarısına, olumsuzları ise bu ülkelerdeki yerel kültürel ve geleneksel değerlere atfetmektedir (Kunz ve Maisenbacher 2017).

Politika bazında yapılan bu analizler oldukça kıymetli olmakla birlikte yeterli değildir. Politika oluşturma ve uygulama süreçlerini belirleyen bilgi üretim sürecinin analiz edilmesi bir gerekliliktir. Son yıllarda yapılan bir dizi çalışma, AB çalışmalarında mevcut olan toplumsal cinsiyet eşitsizliğine ışık tutmuş (Guerrina vd, 2018), önemli Avrupa çalışmaları dergilerinin makale gönderim, yazarlık ve hakemlik süreçlerinde kadınların temsiliyet eksikliğine dikkat çekmiştir (Verney ve Bosco, 2022; Grossman, 2020; Haastrup vd. 2022; Süleymanoğlu-Kürüm ve Turhan, 2024). Bilgi üretimindeki bu adaletsizlik toplumsal cinsiyete duyarsız politika sonuçlarını kaçınılmaz kılmakta, AB politika yapım sürecinin kadınları ve diğer marjinal toplulukların ihtiyaçlarına hitap edemez şekilde tasavvur etmektedir. Bu nedenle feminist duruş epistemolojisi ve epistemik adaletsizlik yaklaşımları tarafından sağlanan içgörülerini tartışmak, AB çalışmaları içindeki temsiliyeti kapsamlı bir şekilde

incelemeyi mümkün kılacak ve sonuçta daha adil bilgi üretim süreci daha adil politika tercihlerine kapı açabilecektir.

Nitekim, AB çalışmaları alanının bilgi üretim süreçlerinde hegemonik yapıların hakimiyeti ve toplumsal cinsiyet perspektifinin marjinalleştirildiği tartışmaları akademik yazında 2018 ve sonrasında Avrupa akademisinde görünür olmuştur. Avrupa çalışmaları bağlamında bilgi üretimindeki bu eksiklikler, yalnızca kadınların ve marjinal grupların temsil edilmemesiyle değil, aynı zamanda AB'nin toplumsal cinsiyet eşitliği söyleminin bilgi üretimi ve politikaları üzerindeki etkisizliğiyle de ilişkilidir. Bu bağlamda literatürde öne çıkan beş temel çalışma (Bettecken ve diğerleri 2022; Haastrup ve diğerleri 2022; Stockemer ve diğerleri 2020; Closa ve diğerleri 2020), Avrupa çalışmaları disipliniinde feminist epistemik adaleti tartışmak için önemli bir zemin sunmaktadır.

Bu makaleler, Avrupa çalışmaları alanında bilgi üretim süreçlerinin toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini nasıl etkilediğini farklı yönlerden ele almaktadır. Bettecken ve diğerleri (2022), *European Union Politics* dergisinde kadınların akademik katkılarının yeterince temsil edilmediğini ve bu durumun akademik yayıncılıkta kurumsal önyargılarla bağlantılı olduğunu göstermektedir. Kadınların daha temkinli ve mütevazı bir dil kullanması, hegemonik bilgi üretim süreçlerinin bir sonucu olarak görülmektedir. Bu durum, AB'nin toplumsal cinsiyet eşitliği söyleminin, bilgi üretim süreçlerinde etkin bir şekilde yansıtılmadığını açıkça ortaya koymaktadır. Benzer şekilde Haastrup ve diğerleri (2022), *JCMS: Journal of Common Market Studies* dergisinde toplumsal cinsiyet temsiliyetini ele alarak, kadın editörlerin atanmasının feminist perspektiflerin daha görünür hale gelmesine katkı sağladığını vurgulamaktadır. Ancak, bu görünürlüğün sınırlı ve yavaş ilerlemesi, AB çalışmaları bağlamında hegemonik bilgi üretim yapılarının kalıcılığını göstermektedir. Bu bağlamda JMCS'in tarihsel olarak erkek egemen editoryal sürece sahip olması, AB çalışmaları disipliniinde feminist

perspektiflerin marjinalleştirilmesini sistematik hale getirmiştir.

Stockemer ve diğerleri (2020) kadınların makale gönderim oranlarının erkeklere kıyasla daha düşük olduğunu, ancak kabul oranlarının yüksek olduğunu vurgulamaktadır. Bu bulgu, kadınların bilgi üretiminde yeterlilik veya nitelik eksikliğinden değil, yapısal ve kurumsal engellerden dolayı daha az temsil edildiğini doğrulamaktadır. Grossman (2020) ise, Avrupa siyaset araştırmalarında erkek-egemen bilgi üretim pratiklerinin hâkim olduğunu ve bu durumun feminist perspektiflerin bilgi üretimine dahil edilmesini engellediğini belirtir. Closa ve diğerleri (2020) de, kadın akademisyenlerin makale gönderim oranlarının düşük olmasını, toplumsal cinsiyet temelli yapısal sorunlarla ilişkilendirir. Bu durum, Avrupa çalışmaları alanında feminist perspektiflerin bilgi üretim süreçlerine entegrasyonu önündeki engelleri açıkça göstermektedir. Kadınların bilgi üretim süreçlerine daha az dahil olması, yalnızca bireysel düzeyde değil, disiplinin genel yapısı üzerinde de olumsuz bir etki yaratmakta, bu bilgilerin toplumsal cinsiyete duyarlı politika yapım sürecini yönlendirme potansiyelini düşürmektedir.

AB çalışmalarındaki epistemik sınırlılıklar AB'nin çeperindeki ülkelerle AB'nin ilişkilerini incelerken de ortaya çıkmaktadır. Turhan ve Süleymanoğlu-Kürüm (2023) Türkiye-AB ilişkileri disiplini epistemik adalet perspektifinden incelemiştir. Bu çalışma disiplinin AB-Türkiye ilişkilerindeki dönüm noktalarına bağlı olarak şekillendiğini ve Avrupa merkezilik nedeniyle epistemik çeşitliliğin sınırlı olduğunu ifade etmiş ve epistemik adaletin sağlanması için disiplinin geleneksel olmayan araştırma konularına ve çok boyutlu teorilere daha fazla yer vermesi gerektiğini belirtmiştir. Süleymanoğlu-Kürüm ve Turhan (2024) ise AB-Türkiye ilişkileri alanında yapılan 300 akademik makale ve atıflarını feminist duruş teorisi bağlamında incelemiş, kadın akademisyenlerin yayınlarının artmasına rağmen, atıf ve içerikte erkek-egemenliğin sürmekte olduğunu ifade etmiştir. Bu çalışmaya göre kadın bakış açısının eksikliği alanın toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini

ele alma potansiyelini sınırlandırmakta olduğunu vurgulamakta ve daha kapsayıcı politikalar için feminist yaklaşımların AB çalışmalarına uyarlanması gerektiğini savunmaktadır.

Bu çalışmalar, Avrupa çalışmaları bağlamında feminist epistemik adaletin inşasının kritik önemini gözler önüne sermektedir. Kadınların bilgi üretim süreçlerindeki düşük temsiliyeti, yalnızca kurumsal önyargılardan değil, aynı zamanda AB siyaseti alanındaki bilgi üretim süreçlerinin toplumsal cinsiyet eşitliğinden yoksun olmasının bir sonucudur. Feminist epistemik adaletin sağlanması, bu süreçlerin yapısal bir dönüşüme tabi tutulmasını ve marjinalleştirilmiş perspektiflerin tanınmasını gerektirir. Feminist duruş epistemolojisi, kadınların yaşam deneyimlerinin, bilgi ve politika oluşturma süreçlerine dahil edilmesi gereken benzersiz ve vazgeçilmez bir perspektif sunduğunu öne sürmektedir. Ancak bu tür bir politika yapım sürecinde toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, üreme sağlığı, eğitim ve ekonomik eşitsizlikleri gibi kadınların temel sorunları görülebilmektedir. Akademik ve politika yapıcı topluluklar arasındaki geniş çaplı etkileşimler, erkek-egemen siyasi ortamlarla birleştiğinde, kadınların öncelik ve çıkarlarının politika yapımına dönüştürülme ihtimalini azaltmakta, hatta engellemektedir. Bu durum, toplumun yarısını oluşturan kadınların ihtiyaçlarını ve kaygılarını göz ardı eden politika sonuçlarına yol açmakta ve var olan toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini daha da derinleştirmektedir. Dolayısıyla, feminist epistemik adaletin tesisi, sadece toplumsal cinsiyete duyarlı bir politika yapım süreci oluşturmak için değil, aynı zamanda daha adil ve kapsayıcı bir bilgi üretim sistemi inşa etmek için de bir zorunluluktur.

Vakalar Üzerinden Feminist Epistemik Adalet

Bu özel sayıya katkıda bulunan çalışmalar, AB'nin toplumsal cinsiyet politikalarını bilgi üretim süreçlerindeki epistemik adaletsizlik bağlamında ele

almakta ve feminist epistemik adalet çerçevesine önemli katkılar sunmaktadır. Özel sayı organik olarak iki alt bölümde değerlendirilebilir. Birinci bölümde yer alan dört makale AB'nin toplumsal cinsiyet eşitliği söylemi ile uygulamalarındaki çelişkileri ve yapısal sorunları analiz ederek, AB'nin bilgi üretim süreçlerinde marjinalleştirilmiş perspektifleri sistematik olarak nasıl dışladığını kavramsal olarak derinleştirmektedir. İkinci alt bölümde ise Türkiye örneği üzerinden epistemik adaletsizlik sorunlarına dikkat çekilmektedir. Bu çalışmalar epistemik adalet kavramını Türkiye ve Avrupa bağlamında ele alarak, bilgi üretim süreçlerindeki hegemonik yapıların eleştirisi ve dönüştürülmesine yönelik önemli katkılar sağlamaktadır. AB'nin bilgi üretim pratiklerindeki androcentrik eğilimlerin sorgulanması ve bu süreçlere yerel bilgilerin entegre edilmesi gerekliliği, bu makalelerin ortak vurgularındandır.

Birinci bölümde yer alan ilk makale, Gonca Oğuz Gök'ün "Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksleri ve Epistemik Adalet: Avrupa Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Enstitüsü Endeksi Üzerine Bir İnceleme" başlıklı çalışmasıdır. Bu çalışma, Avrupa Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Enstitüsü'nün (EIGE) Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi'nin (GEI) epistemik adaletsizlik yaratma potansiyelini eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirmektedir. Bu endeksin, kavramsal çerçevesinin ve veri kullanım metodolojisinin toplumsal cinsiyet eşitliği söylemini yansıtmaktan uzak olduğu, yerel bilgiye gereken önemi vermediği ve bölgesel farklılıkları göz ardı ettiği ifade edilmektedir. Feminist epistemik adalet çerçevesinde değerlendirildiğinde, bu endeksin hegemonik bilgi üretim kalıplarını yeniden ürettiği ve kadınların deneyimlerini ikincil bir konuma ittiği görülmektedir. Oğuz Gök'ün çalışması, epistemik araçların daha kapsayıcı bir şekilde yeniden yapılandırılması gerektiğini vurgularken, AB'nin bilgi üretim süreçlerindeki androcentrik ve merkezietçi eğilimleri dönüştürme gerekliliğine işaret etmektedir. Bu, feminist epistemik adaletin yalnızca politika sonuçlarında değil, bu sonuçları şekillendiren bilgi üretim süreçlerinde de temel bir dönüşüm ihtiyacını ortaya koymaktadır.

Bu alt bölümün ikinci makalesi Ayşegül Gökalp Kutlu'nun "Von der Leyen ve Liderlik: AB Toplumsal Cinsiyet Politikaları Üzerinden Bir İnceleme" başlıklı çalışmasıdır. Bu çalışma Ursula von der Leyen'in Avrupa Komisyonu Başkanı olarak ilk dönemindeki toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarını feminist duruş teorisi bağlamında analiz ederek özel sayıya önemli bir katkı sunmaktadır. Von der Leyen'in Komisyonerler Kolejinde eşit temsil sağlama girişimleri, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Stratejisi'nin kabulü, kadınlara yönelik şiddetle mücadele Direktifi ve İstanbul Sözleşmesi'ne taraf olma süreci, AB'nin toplumsal cinsiyet politikalarında epistemik bir dönüşüm yaratma çabalarının göstergeleri olarak ele alınmıştır. Çalışma, temsilde sayısal eşitliğin ötesine geçerek cinsiyete dayalı şiddet ve istihdamdaki eşitsizlikler gibi yapısal sorunlara dikkat çekmekte ve von der Leyen'in politikalarının bu alanlarda fark yarattığını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, çalışma, Ab politikalarının toplumsal cinsiyet kalıplarını dönüştürme potansiyelini vurgulamakta ve özel sayının feminist epistemik adalet temasıyla doğrudan örtüşen bir örnek sunmaktadır.

Bu alt alanın üçüncü makalesi Burcu Özdemir-Sarıgil'in "Avrupa Birliği'nin Diyalog ve Arabuluculuk Pratiklerinde Kadınların Barış İnşası Süreçlerine Katılımı" başlıklı makalesidir. Bu çalışmada Burcu Özdemir-Sarıgil, Kosova-Sırbistan barış süreci üzerinden AB'nin barış arabuluculuğunda toplumsal cinsiyete duyarlılığını ele almaktadır. Çalışma, kadınların ve kadın sivil toplum örgütlerinin barış süreçlerine eşit ve anlamlı katılımının nasıl sınırlı kaldığını ve bu durumun AB'nin epistemik adalet taahhütleriyle çeliştiğini ortaya koymaktadır. Kadınların resmi müzakere süreçlerinden dışlanması, AB'nin barış ve güvenlik politikalarındaki androcentrik yaklaşımı güçlendirmektedir. Özdemir-Sarıgil, epistemik adaletin yerel kadın aktörlerin bilgi ve deneyimlerinin politika yapım süreçlerine entegre edilmesiyle mümkün olabileceğini savunmaktadır. Ancak, AB'nin barış arabuluculuğunda kadınların katılımını çoğunlukla enformel ve tali yollarla teşvik etmesi, epistemik

adaletsizliğin kurumsal bir sorun olarak devam ettiğini göstermektedir.

Bu alanın son makalesi ise İbrahim Ekrem Sarı, Ceren Orhan ve Ceren Çolakoğlu tarafından kaleme alınan “Avrupa Aşırı Sağının Yeni Çehresi: AB ve Ötesinde Göç Karşıtlığının Aracı Olarak Femo-Milliyetçilik” başlıklı çalışması çalışmadır. Bu çalışma Avrupa’da yükselen aşırı sağ hareketlerin toplumsal cinsiyet söylemlerini analiz ederek, femo-milliyetçilik kavramını epistemik adaletsizlik bağlamında tartışmaya açmaktadır. Çalışma, AB üyesi ülkeler ve adaylık sürecindeki Türkiye üzerinden, kadın liderlerin feminist ve queer söylemleri milliyetçi amaçlarla nasıl araçsallaştırdığını incelemektedir. Bu analiz, toplumsal cinsiyet eşitliği savlarının, göçmen karşıtı politikaları meşrulaştırmak ve Avrupa kimliğini homojenleştirmek için nasıl kullanıldığını ortaya koymaktadır.

Bu çalışmalar, AB’nin toplumsal cinsiyet eşitliği söylemini bilgi üretim süreçlerine yansıtma konusundaki yetersizliklerini farklı düzlemlerde analiz ederek, feminist epistemik adaletin inşası için kapsamlı bir çerçeve sunmaktadır. Feminist duruş epistemolojisi bağlamında değerlendirildiğinde, kadınların deneyimlerinin bilgi üretim süreçlerinde merkezileştirilmesi hem daha adil politikaların geliştirilmesi hem de epistemik adaletin sağlanması için bir gerekliliktir. Bu bağlamda, AB’nin “farklılıkta birlik” söyleminin yalnızca politika sonuçlarında değil, bilgi üretim süreçlerinde de kapsayıcı bir şekilde yeniden yapılandırılması gerektiği açıktır.

Özel sayının ikinci bölümünde ise feminist epistemik adaletin inşası Türkiye örneği üzerinden ve Türkiye’nin AB ile farklı düzlemlerdeki ilişkileri bağlamında incelenmektedir. Bu bölümde üç çalışma yer almaktadır.

Deniz Bal’ın “Türkiye’nin toplumsal Cinsiyet Eşitliği Politikalarının AB’ye Uyumu” adlı çalışması, Türkiye’nin toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarının AB tarafından nasıl şekillendirildiğini ve bu süreçteki epistemik adaletsizliklerin dinamiklerini epistemik adalet çerçevesinde incelemektedir.

Türkiye'nin adaylık süreci boyunca toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarının, Avrupalılaştırma süreçleriyle nasıl dönüştüğü ve bu dönüşümün Avrupalılaştırma karşıtlığı ile sonuçlandığı analiz edilmiştir. Çalışma, Türkiye'deki sivil toplum örgütleriyle gerçekleştirilen mülakatlardan elde edilen verilerle, toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarının Avrupa'nın hegemonik bilgi üretim çerçevesine nasıl eklemlendiğini ve yerel bilgi birikimlerinin nasıl dışlandığını gözler önüne sermektedir. Bu katkı, Türkiye bağlamında epistemik adaletin sağlanabilmesi için yerel bilgi dinamiklerinin politika yapım süreçlerine daha güçlü bir şekilde entegre edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Ayşe Deniz Ünan Gökten'in "AB'nin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Politikalarına Karşı Epistemik Adaletsizliğin Söylemsel İnşası: ETCEP Örneği adlı çalışması", Türkiye'de AB destekli Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Projesi'ne (ETCEP) yönelik toplumsal cinsiyet karşıtı söylemlerin epistemik adaletsizlik bağlamında analizini sunmaktadır. Çalışma, projenin "kültürel istila" ve "Batı'nın değerleri" söylemleriyle karşılanarak nasıl itibarsızlaştırıldığını ve bu karşıtlığın yeni epistemik adaletsizlik biçimlerini nasıl meşrulaştırdığını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, epistemik adaletin sağlanması için projelerin yerel değer sistemleriyle daha güçlü bir ilişki kurması gerektiği vurgulanmıştır. Ünan Gökten'in analizi, feminist epistemik adaletin AB politikalarının yerel düzeyde uygulanmasındaki zorluklara dair önemli bir bakış sunmaktadır.

Elif Gençkal-Eroler'in "Bir Epistemik Mücadele Örneği Olarak Türkiye'de Pandemi Döneminde Yükselen Feminist Hareket" başlıklı makalesi, bir AB aday ülkesi olma statüsünü koruyan Türkiye'de pandemi dönemi boyunca feminist hareketin epistemik adaletsizliğe karşı bir mücadele aracı olarak nasıl konumlandığını incelemektedir. Çalışma, pandemi gibi kriz dönemlerinin muhafazakâr popülist rejimler tarafından güçlerini artırmak için kullanıldığını ve bu süreçte toplumsal cinsiyet karşıtı politikaların yükseldiğini göstermektedir. Feminist hareketin, muhafazakâr patriarkal düzenin

“normalleri”ne karşı geliştirdiği eleştirel söylem ve eylemler, epistemik bir mücadele olarak ele alınmıştır. Bu makale, yerel düzeyde feminist hareketlerin bilgi üretim süreçlerine katkılarını değerlendirerek, feminist epistemik adaletin ışığında toplumsal hareketlerin rolünü vurgulamaktadır.

Kaynakça

Bettecken, Julia, Ann-Kathrin Klöckner, Charlotte Kurch, ve Gerald Schneider.

“Under-represented, cautious, and modest: the gender gap at European Union Politics,” *European Political Science* 21, no. 3 (2022): 462-475.

Bútorová, Zora. “Twenty years of maturing: Slovak women exploring the frontiers of democracy.” *International Journal of Politics, Culture, and Society IJPS* 22 (2009): 557-578.

Closa, Carlos, Catherine Moury, Zuzana Novakova, Matt Qvortrup ve Beatriz Ribero. “Mind the (submission) gap: EPSR gender data and female authors publishing perceptions,” *European Political Science* 19, no. 3 (2020): 428-442.

Collins, Patricia Hill. “Black feminist thought in the matrix of domination,” *Black feminist thought: Knowledge, consciousness, and the politics of empowerment* 138 (1990): 221-238.

Dobrotić, Ivana, Teo Matković, and Siniša Zrinščak. “Gender Equality Policies and Practices in Croatia—The Interplay of Transition and Late Europeanization,” *Social Policy & Administration* 47, no. 2 (2013): 218-240.

Grossman, Emiliano. “A gender bias in the European Journal of Political Research?” *European Political Science* 19 (2020): 416-427.

Guerrina, Roberta, Toni Haastrup, Katherine A. Wright, Annick Masselot,

Heather MacRae ve Rosalind Cavghan. "Does European Union studies have a gender problem? Experiences from researching Brexit." *International Feminist Journal of Politics* 20, no.2 (2018): 252-257.

Eräranta, Kirsi, and Johanna Kantola. "The Europeanization of Nordic gender equality: A Foucauldian analysis of reconciling work and family in Finland," *Gender, Work & Organization* 23, no.4 (2016): 414-430.

Fricker, Miranda. *Epistemic injustice: Power and the ethics of knowing*. Oxford University Press, 2007.

Fricker, Miranda. "Rational authority and social power: Towards a truly social epistemology," *Proceedings of the Aristotelian Society*. Aristotelian Society, 1998.

Haastrup, Toni, Richard Milner, ve Richard G. Whitman. "Who creates the "common market"? The gendered practices of knowledge production in a "European studies" journal." *European Political Science* 21, no.3 (2022): 417-429.

Harding, Sandra. "Common Causes: Toward a Reflexive Feminist Theory," *Women & Politics*, 3, no. 4 (1983): 27-42.

Harding, Sandra. *Whose science? Whose knowledge?: Thinking from women's lives*. Cornell University Press, 1991.

Haraway, Donna. "Situated knowledges: The science question in feminism and the privilege of partial perspective 1." *Women, science, and technology*. Routledge, 2013. 455-472.

Kunz, Rahel ve Julia Maisenbacher. "Women in the neighbourhood: Reinstating the European Union's civilising mission on the back of gender equality promotion?." *European Journal of International Relations* 23.1 (2017): 122-144.

- MacKinnon, Catharine A. *Toward a feminist theory of the state*. Harvard University Press, 1989.
- McConkey, Jane. “Knowledge and acknowledgement: ‘epistemic injustice’ as a problem of recognition,” *Politics* **24**, no.3 (2004): 198-205.
- Stockemer, Daniel, Alasdair Blair ve Ekaterina Rashkova. “The distribution of authors and reviewers in EPS.” *European Political Science* 19 (2020): 401-410.
- Süleymanoğlu-Kürüm, Rahime, ve F. Melis Cin, eds. *Feminist framing of Europeanisation: Gender equality policies in Turkey and the EU*. Cham: Palgrave Macmillan, 2021.
- Süleymanoğlu-Kürüm, Rahime ve Ebru Turhan. “Capturing Women’s Standpoint in EU–Turkey Studies: The Evolution of Gendered Publication and Citation Patterns,” *JCMS: Journal of Common Market Studies* 62, no.3 (2024): 801-824.
- Turhan, Ebru ve Süleymanoğlu-Kürüm, Rahime. “In Search of Epistemic Justice in the EU’s Periphery: A Research Synthesis of EU–Turkey Studies’, *Journal of Contemporary European Research*, 18, no. 2 (2022): 289-312
- Verney, Susannah ve Anna Bosco. “Unpacking the gender gap in academic journal publishing: The experience of South European Society and Politics,” *European Political Science* 21, no.3 (2022): 443-461.
- Stockemer, Daniel, Alasdair Blair ve Ekaterina Rashkova. “The distribution of authors and reviewers in EPS.” *European Political Science* 19 (2020): 401-410.
- Xu, Xin. “Epistemic diversity and cross-cultural comparative research: Ontology, challenges, and outcomes,” *Globalisation, Societies and Education* **20**, no.1 (2022): 36-48.

Stockemer, Daniel, Alasdair Blair ve Ekaterina Rashkova. “The distribution of authors and reviewers in EPS.” *European Political Science* 19 (2020): 401-410.

Zartaloudis, Sotirios. “Money, Empowerment and Neglect–The Europeanization of Gender Equality Promotion in Greek and Portuguese Employment Policies,” *Social Policy & Administration* 49, no. 4 (2015): 530-547.

Fon bilgisi:

Bu çalışma, Avrupa Komisyonu’nun Jean Monnet Programı (Jean Monnet Kürsüsü: AB’de ve Ötesinde Feminist Epistemik Adalet Projesi 101085368 – FEJUST – ERASMUS-JMO-2022-HEI-TCH-RSCH) ve Bahçeşehir Üniversitesi eş finansmanıya desteklenmiştir. Argümanlar ve analiz yazara aittir. Avrupa Komisyonu içerikten sorumlu tutulamaz (Yürütücü: Doç. Dr. Rahime Süleymanoğlu-Kürüm, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, Bahçeşehir Üniversitesi, Çırağan Caddesi, Osmanpaşa Mektebi Sokak, No. 4–6, İstanbul, Türkiye. e-posta: rahime.kurum@bau.edu.tr)



Co-funded by
the European Union